

Žengti į sceną – išeiti iš pasaulio

Prancūzų aktorė DOMINIQUE FROT pagal Algirdo Juliaus Greimo tekstus sukūrė monospektaklį „L'inattendu se dérobe“ („Netikėtumas slepiasi“), kuris parodytas Paryžiaus merijoje pernai gegužės 30 d. Bendromis prancūzų ir lietuvių semiotikų pastangomis, palaikytomis Prancūzų instituto Lietuvoje, spektaklis atkeliauja į Lietuvą ir su lietuviškais titrais bus rodomas vasario 22 dieną Nacionalinio dramos teatro fojė. Aktorė atsako į Sauliaus Žuko ir Kęstučio Nastopkos klausimus.

Dominique Frot. Nuotrauka iš LNNT archyvo

Papasakokite apie save.

Ėjau keliu, kuris mane vedė. Man rodėsi, kad į teatrą esu pasinėrusi visa: nuo kojų iki galvos. Žvilgsnis į pasaulį darėsi vis skvarbesnis. Nebuvo kada atsikvėpti. Bandžiau suderinti pašamoneį ir protą. Protas mane jaudina, bet tai pavojinga. Būtina išpurenti savo lauką, kad galėtum išverti tai, ką regi. Reikia iš arti pamatyti savo baimes, išdrįsti susidurti su tuo, kas žmogaus būtyje neskaidru.

Sparčiai žengiau keliu: skambinau pianinu, tėvai norėjo, kad studijuočiau konservatorijoje. Mokiausi matematikos, ja nuoširdžiai domėjausi, man siūlė stoti į matematikos fakultetą. Lančiau aktorinio meno kursus. Būdama tai vienu, tai kitu personažu, patyriau, Greimo žodžiais tariant, „gilų nebūties išjautimą, kuris, nuolat, kaip koks slaptas agentas, sekioja žmogų“, ir tai padėjo atsispirti aplinkos spaudimui. Man buvo keturiolika.

Vėliau dalyvavau orkestro koncertuose, buvau kviečiama skambinti muzikiniuose jaunimo renginiuose, bet man labiau norėjosi ramiai miegoti ir skaityti, skaityti, skaityti. Draugai skatino stoti į Paryžiaus nacionalinę konservatoriją, ir mane lengvai priėmė. Čia suvokiau, kad mane domina visuomenė, klausimas „kaip būti drauge“ sujungia tekstus, darbą ir gyvenimą.

Claude'as Régy pasiūlo pagrindinį vaidmenį puikioje Jacobo Lenzo pjesėje „Kareiviai“. Atsitinka kažin kas nepakeičiama.

Peteris Brookas mane įtraukė į „Vyšnių sodą“. Dar tebesimokiau konservatorijoje. Prisimenu, kaip Nielsas Arestrupas paskutiniame spektaklyje,

kai jau turėjau žengti į sceną, sustabdė: „Įsivaizduoji, ką reiškia pradėti spektaklį, vienai įžengti į sceną priešais pilną žiūrovų salę?... Tai didinga!“ Ir jis praleido mane į sceną.

Choreografas François Verret, išvydęs mane vaidinančią, suprato, kad tai, kas verčia mane tarti žodžius, yra judesys, kad žodžiai man yra daiktų ir sąmonės judesio dalis.

Vaidinau Bernardo Marie Koltėso pjesėje miesto teatre, prasidėjo iki dabar tebesitęsiantis bendradarbiavimas su Hubertu Colas. Suprantu, kokie tai puikūs vaidmenys ir autoriai. Ericą Vuillard'ą atradau per jo antrąją knygą ir per du filmus. Už pastarąją savo knygą „Dienotvarkė“ jis gavo Gonkūrų premiją.

Režisavau keletą spektaklių. Staiga pradėjau skraidyti į JAV, pati gerai nežinodama kodėl. Neturėdama išankstinio sumanymo kalbėjausi su autoriais, kurių tekstai peržengia išankstinius apribojimus. Stačiau spektaklius Čikagoje, Bostone, Niujorke, San Fransiske.

Ir staiga dovana, nukritusi iš dangaus: pagrindinis vaidmuo televizijos seriale, tapusiam reiškiniu! Tai tęsėsi penketą įtemptų metų toje pačioje komandoje.

San Fransisko žydų muziejus pakvietė mane kartu su vienu vokiečių aktoriumi pristatyti Paulio Celano ir Ingeborgos Bachman korespondenciją. Skaičiau šią knygą vokiškai, taigi gana lėtai, tai leido suvokti teksto ištakas. Tikriausiai jus nustebinsiu: man atrodo, kad žmonijos patirti siaubai, tokie kaip Aušvicas, yra tikriausia modernybės išraiška.

Ar galėtumėte apibendrinti, kodėl pasirinkote teatrą, aktorystę?

Sukryžiuodama Greimo žodžius su savaisiais pabandyčiau paaiškinti. Pasak Greimo, savo paties gyvenimo logiška rekonstrukcija visuomet yra „mentaliųjų įvykių atranka, organizuojant juos į vienprasmį procesą“. Tenka grumtis su kiekvienu tariamu žodžiu, jei nori pradėti nuo dūmų ekrano: „Įsivaizduokime tokią situaciją: prieš mus dūmų ekranas – prasmės universumas, o prieš pat tą ekraną voratinklis, sudarytas iš daugybės susipynusių diferencinių

nuotolių: šis tinklas visiškai neatitinka to, kas prieinama mūsų percepcijai; diferenciniai nuotoliai yra ne kas kita, kaip netolydumų, kuriuos randame pasaulyje, apie kurį nieko nežinome, pavagos padariniai“ (A. J. Greimas. „Apie prasmę“).

Ir dar: „Atsiminimai beveik visados neautentiški.“

Pirmasis prisiminimas: „noras nebūti savimi“, išryškėjęs esant 10 metų. „Gilus nebūties išjautimas, nuolat sekiojās žmogų.“

Tai aš save atnešiau teatrui, o ne teatras man atnešė ką nors. Ir priešingai, teatras padarė mane dabartinę, o ne aš pati.

Koks yra tas kelias, kurį nusako mano atrastos, atpažintos mintys iš knygų, iš žmonių, su kuriais buvau drauge? „Žmogus nėra vienišas, jis yra vienas; dar toliau – jis nėra vienas, jo išvis nėra, jis yra tiktai visų išorinių savo pasireiškimų suma.“ Ir linkėjimas įveikti uždaramą: „Po egzistencializmo prasmės problemą pakeitė reikšmės problema. Matome, kad žmogaus gyvenimas yra apsuptas reikšmių ekrano. Visi daiktai, visa, kas sudaro jo kontekstą, visa, kas yra jo aplinka, visas pasaulis į jį spinduliuoja ir vis ką nors reiškia.“

Nežinau, ką dirbdama darau, ir juo labiau nežinau, ką darau, kai nedirbu. Kaip atlyginti netektį, savo paties netektį, su kuria kas rytą susiduri. Užmiršti darbą irgi darbas.

„Kaip atpažinti tą plyšį, tą distanciją, kuri skiria žmogų veikiantį nuo žmogaus kalbančio?“ Ir pagaliau, jeigu tai darai, matyt, dėl to, kad mėgintum kažką perduoti ir kad žmonės tai priimtų. Nėra jokių išankstinių taisyklių.

Iš pradžių, ko gero, yra akstinas tapti „artiste“. Jau 30 metų tai darydama, pradedu šiek tiek suprasti, kodėl taip yra. Stebiuosi, nuogaustauju dėl to, kas dedasi, skelbiasi tikrove. Reikia pajaušti save kaip dalį to, ko nėra. Niekad nepamirštu, kad nei sapne, nei pasąmonėje nėra jokios chronologijos. Tai būdas kompensuoti savo pačios netektį, nes akivaizdu, kad šis gyvenimas nėra mano gyvenimas. Man patinka tas nuostabos pojūtis, įspūdis, kad mano gyvenimas kabo ant siūlo;

● **1959 m. vasario 16 d.** Edit Piaf (Marion Cotillard), garsi Prancūzijos dainininkė, per pasirodymą Niujorke praranda sąmonę („Edit Piaf. Rožinis gyvenimas“, rež. Olivier Dahanas, 2007).

Vasario 18 d. gimė Ejobardas Taunas, arba Atvirkščias Blyksnis (Rewersed Flash), nužudęs Bario Alano motiną (DC komiksai).

Vasario 19 d. gimė Briusas Veinas, arba Betmenas (DC komiksai).

1942 m. vasario 19 d. japonai, tik ką subombardavę Perl Harborą, pradeda atakuoti Darvino miestą. Ledi Ešli (Nicole Kidman) nerimauja, kad jos globojamas berniukas Nula (Brandonas Waltersas) per bombardavimą žuvo („Australija“, rež. Bazas Luhrmannas, 2008).

Vasario 20 d. gimė žemietis Halas Džordonas – Žaliojo žibinto pajėgų karys, jo tikslas saugoti visatoje taiką (DC komiksai).

2003 m. vasario 21 d. zebros Martis (Chrisas Rockas, liet. Giedrius Savickas), gyvenantis Niujorko zoologijos sode, švenčia gimtadienį („Madagaskaras“, rež. Ericas Darnellas ir Tomas McGrathas, 2005).

1974 m. vasario 22 d. Samuelis Bikis (Seanas Pennas) pabando užgrobti lėktuvą, kad galėtų jį sudaužyti į Baltuosius rūmus ir taip nužudyti prezidentą Niksoną. Per užgrobimą Bikis nužudo lakūną, bet apsuptas policijos nusižudo („Pasikėsinimas į Ričardą Niksoną“, rež. Nielsas Muelleris, 2004).

1944 m. vasario 23 d. JAV karinio jūrų laivyno kariai ant Suribačio kalno Japonijoje iškelia JAV vėliavą ir tai užfiksuojama simbolinėje nuotraukoje („Mūsų tėvų vėliavos“, rež. Clintas Eastwoodas, 2006).

1964 m. vasario 23 d. gimė FTB agentė Deina Skali (Gillian Anderson), agento Fokso Malderio (Davidas Duchovny) porininkė (serialas „X failai“).

tai verčia pajusti tokį beformiškumą, kad nebežinau, ar aš ir mano aplinka iš tikrųjų egzistuoja. Tokiomis akimirkomis jaučiuosi gyviausia. Tarytum mano tapatybė tebtų priedermė prisitaikyti...

Yra žvilgsnių, kurie priverčia dumblą nusėsti ant stiklinės su vandeniu dugno, per juos išsikreivina tiesi linija, kuri, atrodė, veda iš vienos šviesos į kitą. Menas nėra būdas pakeisti pasaulį, tai būdas jį išverti. Tiktai išeinant iš laiko galima jį paveikti. Žengti į sceną – tai išeiti iš pasaulio, nes žmogaus veido atvaizdas, kurį įsivaizduojame turintys, nešiojantys, privalo būti nuolat nutrinamas, išplaunamas.

Vaidindamas kažką sužinai. Klausimo apie prasmę atsisakoma, prasmė vėl užklausiama.

Dirbdama nenorėjau nieko kito, kaip priartėti prie to, ką žino autorius. Tarsi tai padėtų man prisiminti, ką užmiršau. Jeigu nori sugrąžinti, kas parašyta, t. y. aidą to pajautimo, kuris buvo prieš rašant, būtina pažeisti draudimus.

Didysis aktorius yra autorius – jis mus verčia prisiminti save.

Kuo, jūsų manymu, semiotika yra reikšminga mąstančiam žmogui?

Semiotika padeda kiekvienam iš mūsų pažinti save patį, suprasti, kad mūsų gebėjimas suvokti prasmę, tremties formą visada netobulus. Kurti remiantis bendrąja reliatyvumo teorija ir iš Istorijos daryti Istoriją.

Netobulumas kaip ekranas, slepiantis pasaulio grožį. Asmeniškai ir intymiai mąstyti apie tai, kas yra kalbotyra ir kas yra kalba. Skirti dalį savo laiko tam, kad suprastum žmonių visuomenę – toks gyvenimo tikslas. Suprasti žmogų, padėti žmogui; sunku rasti kitą siekinį, dėl kurio taip pat būtų verta gyventi.

Kalba yra tai, kas mums vadovauja, esame į ją panirę. Tai vienas mus pranokstančių visuomenės matmenų, taigi negalima sakyti, kad naudojames kalba kaip įrankiu. Visas ženklų sistemas galima išversti į kalbą, bet pati kalba negali būti išversta.

Reikia rasti atitikmenį „tarp to, kas žmogus yra ir ką jis daro, ir tarp to, ką jis mano, kad jis daro, ir ką jis mano,

kad jis yra. Šitas neatitikmuo tarp to, kas aš esu, ir tarp to, ką aš manau, kas aš esu, ir yra visų melų šaltinis“. Itin sunku vadinant daiktus jų vardais įveikti šį nuotolį tarp mūsų būties ir mūsų plepėjimo.

Tiesa nėra nei ko nors pagerinimas, nei pabloginimas, bet tiesiog daiktų pavadinimas jų tikraisiais vardais.

Tai, kad jaunoji karta gerai sutaria su senąja karta, tarsi atitinka pasaulio tvarką. Tačiau ši tvarka galiausiai paneigia individo laisvę. Teigdami savo asmeninę laisvę, griauinate visuomenę. Nereikia padėti žmogui. Reikia jam ap sunkinti gyvenimą.

Kas jus labiausiai traukia A. J. Greimo raštuose?

Pirmiausia tai teatro ir kalbos santykis. Pasak Sarah Kane, „žodis popieriaus lape jau yra teatras“.

Man patinka, kai tekstas kuria vaizdus tuščioje erdvėje. Tai išsaugo nežinomybę. Kalbos jėga – jos negebėjimas pasakyti to, kas norima pasakyti. Ji gali pasakyti tik tada, kai sako nesakydama. Tai, ko negalima pasakyti, reikia užrašyti, todėl savo darbe stengiuosi suartėti su tuo, ką žino rašantysis, kad padėčiau suprasti, ko negalima pasakyti, pajauti, ir bandyti išreikšti tai, kas mus pranoksta. Kad nesielgtumėm kaip plaštakės, lekiančios į žiburį, o veikiau kaip laišos, plaukiančios prieš srovę tam, kad pasiektų versmes. Tai ne tas pats, kas nueiti nuo scenos.

Rašto balsas yra nebylus balsas, ateinantis iš toli. Jis kyla iš kitokios sąmonės būsenos, prie kurios priartėja aktorius. Jis leidžiasi užvaldomas šio gyvenimo, kuris pratęsiamas iš naujo. Tai svajonė apie nebylią kalbą. Kalboje yra kažin koks „netikslingas tikslas“. Šis netikslingas tikslas yra prasmės priešingybė, ir, bandydamas jį išversti iš vienos kalbos į kitą, atlieki tuos perkodavimus, apie kuriuos kalba A. J. Greimas.

Manau, teatras gali perteikti tai, kas yra mįslingiausia žmogaus būtyje, bet taip pat tai, kas susiję su didžiausiomis veiksmy paslaptimis. Galima perduoti įspūdį, kurį mums daro pasaulis, ir tai, kaip norėtum paveikti pasaulį, ir tai, kaip katastrofiškai pa-

saulis veikia individus. Nusideginti tomis liepsnomis, kuriomis naudojasi pasaulis, save naikindamas. Reikia žvelgti kaip vaikui, kurio augimo nesustabdo suaugusieji, žiūrėti, kas kinta gyvenime, kuris yra formavimosi įrankis. Gyvas gyvenimas negali paneigti mirties.

Gyvenimas nėra tik atsitiktinumu seka. Jį gali sudaryti sąmoningi įsipaigojimai. Štai dėl ko mano būtis ir mano darbas yra neatskiriamai susiję. Būtų siaubinga, jei kiekvienas siektų išsaugoti tik savo gyvenimą. Aktorė Dominique Frot yra tolima Dominique Frot, kuri veikia mano gyvenime. Mano kasdienės veiklos kokybė man lieka neįminta mįslė. Tiktai tada, kai perduodu autoriaus žodžius, šis susvetimėjimas užleidžia vietą išlumui, dėl kurio turiu nepaliamamai kovoti.

Greimas rašė: „Reikia ieškoti, kaip paversti žmogų, kuriam reikalinga pagalba, į žmogų, kuris būtų savo ir kitų transformatoriumi.“

Kaip gimė spektaklio „Netikėtumas slepiasi“ idėja? Ar kas nors padėjo rengti spektaklio tekstą?

Variklis buvo „Apie netobulumą“. Po truputį dėliojau montażą vis geriau pažindama tekstą ir jo visumą. Ivanas Darrault, kurį vieną vakarą sutikau pas Denis Bertrand'ą, man papasakojo apie Greimo lietuviškas kronikas, išverstas į prancūzų kalbą (Algirdas Julien Greimas, *Du sens en exil. Chroniques lithuaniennes*, Limoges: Lambert-Lucas, 2017, – K. N.), ir tai buvo antras nuostabus atradimas. To, kas mane išjudina, aidas. Christopho Forey'o sukurto šviesos lydėjo mane visą laiką ir atvedė iki spektaklio Paryžiaus merrijoje. Niekada nepamirškite šviesos! Ji pakeičia tikrovės prigimtį. Jos greitis – absoliuto žymė.

Ar jums teko būti mūsų kraštuose?

Neteko, bet žodis „Lietuva“ leidžia įsivaizduoti kraštovaizdžius, kurie keičia mūsų būtį. Tai šiek tiek primena „šaltą ir ramų gyvenimo estetizavimą“ A. J. Greimo tekste: „Jis kaire ranka kartas nuo karto glostė žalią aksomą.“